

RUSKO

Jan Holzer

1. Institucionální vývoj po roce 1989

Ruská federace (dále též Rusko či RF) představuje nejvýznamnějšího nástupce Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Vlastní proces rozkladu sovětského impéria a komunistického režimu začal v druhé polovině 80. let 20. století v souvislosti s nástupem Michaila Sergejeviče Gorbačova do nejvyšších stranických a státních funkcí. Tím se uzavřela neostalinská perioda, spojená především se jménem generálního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu (KPSS) Leonida Iljiče Brežněva a ve svém závěru symbolizovaná pokusy o zachování gerontokratické vlády (viz přibližně roční éry J. V. Andropova a K. U. Černěnka). Následná čtyřletá reformní éra tzv. perestrojky totiž přinesla vynucenou liberalizaci: konkrétně určité rozšíření svobod, např. v mediální sféře (glasnost'), a snahu o vstřícnější linii v oblasti zahraničních vztahů, především pak v poměru k USA. Tento reformní trend ovšem místo očekávaného obrození sovětského modelu nastartoval překvapivě rychlou erozi celého totalitního režimu. Sovětský svaz, po čtyři desetiletí jeden ze dvou hlavních aktérů bipolárně rozděleného světa, se tak náhle na konci 80. let ocitl na prahu svého zániku.

Vnější projev rozkladu sovětských struktur byl proces rozdrobení územního uspořádání SSSR. Navzdory dlouhodobé snaze komunistické moci zlikvidovat národnostní (národní) identity jednotlivých etnik, vznikla v druhé polovině 80. let v řadě z patnácti sovětských republik (především v Pobaltí, na Ukrajině a v kavkazských republikách) jako produkt byť i jen malého rozšíření politických svobod opoziční národně-emancipační hnutí. Ta si jako svůj cíl vytýčila osamostatnění se ze sovětského svazku a obnovení národní samostatnosti. Záhy se ukázalo, že Moskva není schopna dění ve svých periferiích kontrolovat. Klíčovou úlohu přitom sehrál fakt, že výhody, které by mohly plynout z uzavření spojení s národními silami, si uvědomily i části místních komunistických elit. Dramatické děje konce 80. a počátku 90. let nakonec vyústily v řízenou destrukci Sovětského svazu (na základě tzv. Bělovežských dohod z prosince 1991), vznik svrchovaných postsovětských republik a založení tzv. Společenství nezávislých států (SNG). Do role následovníka Sovětského svazu, a to i ve smyslu mezinárodního práva, se stylizovala Ruská federace (bývalá Ruská sovětská federativní socialistická republika – RSFSR).

Vnitřní rovinou, již se dotkl reformní proces, byla samotná podstata sovětské moci – privilegované postavení monopolní totalitní KPSS. Zrušení čl. 6 sovětské ústavy, který vedoucí roli KPSS zakotvoval (březen 1990), proto znamenalo krach vlastní báze komunistického režimu. Otevřel se tak prostor pro uplatnění standardních politických a občanských svobod.

Vlastní události přelomu 80. a 90. let 20. století měly přirozeně podstatný vliv na proces utváření politického systému nezávislého Ruska. Předcházejících sedmdesát let budování "první země komunismu" se výrazným způsobem odrazilo ve způsobu opuštění totalitního neostalinského, respektive posttotalitního perestrojkového režimu. Vzhledem k nepřítomnosti relevantních opozičních skupin (sovětská éra znala spíše disidenty-solitéry, k nejznámějším patřili spisovatel A. I. Solženicyn či vědec A. D. Sacharov) se přitom iniciátory demokratizační fáze staly především nižší články hierarchie KPSS společně s regionálními, v případě republik pak

národnostními elitami. Tyto vrstvy si od politických změn víceméně oprávněně slibovaly vzestup vlastního socioekonomického statutu.

Mocenskou kapitulaci nejvyšších komunistických elit ovšem potvrdily až události v srpnu 1991, kdy došlo k neúspěšnému pokusu reakčních prokomunistických struktur o záchranu Sovětského svazu (tzv. srpnový puč; účastníky mj. viceprezident SSSR G. I. Janajev, premiér SSSR V. S. Pavlov, předseda KGB V. A. Krjučkov, ministr vnitra B. K. Pugo či ministr obrany D. T. Jazov). Následoval dlouhodobější (s vyvrcholením na podzim 1993) spor o institucionální podobu nově budované soustavy ruského státu: konkrétně se jednalo o střet reformně naladěné výkonné moci, reprezentované především osobou ruského prezidenta, s parlamentem, vykazujícím nikoli pouze opoziční, nýbrž často antireformní postoje. Z obou duelů vzešel, díky opakovanému použití silových prostředků včetně nasazení loajálních armádních složek, vítězně prezident Boris Nikolajevič Jelcin. Důkazem politické stabilizace bylo následné přijetí Ústavy Ruské federace, kterou potvrdilo referendum (12. 12. 1993).

Čtyřleté vnitropolitické napětí (1989-1993) a dva zásadní politické konflikty tak charakterizovaly přechod Ruska od totalitního režimu k formálně demokratickému modelu. Vítězstvím B. Jelcina byla též dána povaha nové ústavy, která zakotvila dominantní postavení prezidenta, určujícího prvku celého politického systému, ba jeho symbolu. Druhým charakteristickým rysem dekády se pak stalo napětí mezi moskevským centrem a ruskými regiony, beroucí na sebe jak podobu konstruktivního hledání budoucího uspořádání, tak i tragickou tvář lokálních konfliktů (Čečensko).

Následné fungování ústavním textem kodifikované struktury ruského politického systému nicméně v řadě ohledů bylo a je, a to i na počátku 21. století, problematizováno některými mimoústavními okolnostmi. To se týká:

- 1) nedokončené profilace samotného ruského státu a jeho dosud krátké a nejasné tradice,
- 2) značné míry autonomie některých státních struktur (armády, tajných služeb, vojensko-průmyslového komplexu),
- 3) komplikovaného vztahu federálního centra a jednotlivých regionů a oblastí,
- 4) výrazné role tzv. oligarchů, tedy mocných podnikatelů, kontrolujících obrovské finanční, průmyslové a mediální kapacity a schopných ovlivňovat politické procesy,
- 5) přetrvávajících klientistických sítí a nezanedbatelné role kriminálních struktur.

V tomto smyslu je nutno vývoj ruského politického systému označit za klasický příklad postkomunistické transformace, se všemi jejími obtížemi: institucionálními disbalancemi, omezenou schopností elit řešit aktuální sociální a ekonomické problémy země či složitým hledáním nové role Ruska v systému mezinárodních vztahů.

Hodnocení 90. let se pak přirozeně rozcházejí: počínaje razantními prohlášeními o příklonu Ruska k nedemokratické autoritativní formě vlády a konče naopak soudy o volbě ve specifických ruských podmínkách jediné možné reformní strategie. Shoda každopádně panuje v názoru, že v ruské politice zanechalo působení prezidenta B. Jelcina, který symbolizuje jak rozchod se sovětskou érou, tak proces zformování nového systému, výrazné stopy. Rozsáhlost a naléhavost úkolů, které aktuálně stojí před ruskými elitami, zároveň umožňují značně rozporuplné výklady razantního nástupu prezidenta Vladimira Vladimiroviče Putina (poprvé zvolen v březnu 2000, favorit voleb 2004): opět od obvinění z autoritářství až po pochvaly za energický

přístup, dávající šanci na kýženou modernizaci Ruska. V těchto často zcela protikladných interpretacích vnitro- i zahraničněpolitického vývoje Ruska na počátku 21. století se odrážejí odlišné teoretické preference jednotlivých komentátorů.

2. Ústava

K prvním přeměnám sovětské ústavy (poslední přijata r. 1978) docházelo od roku 1988: jednalo se především o zřízení voleného Sjezdu lidových poslanců jako parlamentního tělesa a zavedení funkce tímto Sjezdem voleného prezidenta (Nejvyšším sovětem odhlasováno 1. 12. 1988). Tyto změny vytvořily legislativní rámec pro:

- 1) první částečně svobodné parlamentní volby (březen 1989),
- 2) volbu Nejvyššího sovětu na Sjezdu lidových poslanců (zahájen 25. 5. 1989),
- 3) potvrzení M. Gorbačova jako hlavy státu (dosud z titulu funkce předsedy prezidia Nejvyššího sovětu, nyní z titulu funkce prezidenta),
- 4) vytvoření Ústavního soudu RSFSR (15. 12. 1990),
- 5) vzdání se KPSS monopolu moci (březen 1990),
- 6) samotný rozpad SSSR a přechod reálné moci na republiky v čele s Ruskou federací.

Otázka nové ústavy se následně stala profilujícím politickým tématem Ruska let 1992-1993. Debaty o způsobu přijetí a obsahu nové ústavy vyvolaly rozsáhlou vnitropolitickou krizi, kterou vyvrcholil konflikt institucí výkonné (prezidenta) a zákonodárné moci (Sjezdu lidových poslanců). Parlament, dosud s komunistickou převahou, se postavil proti závěrům legislativní komise pro vypracování návrhu nové ústavy (v jejím čele stál B. Jelcin). Ty předpokládaly mj. vypsání parlamentních voleb (a tedy zrušení stávajícího parlamentu) a zavedení široké prezidentské dekretální pravomoci. Prezident Jelcin přitom netajil, že novou ústavu chápe jako příležitost pro omezení stávajícího i budoucího parlamentního tělesa. Svou pozici přitom posílil úspěšným referendem (25. 4. 1993), v němž voliči vyslovili Jelcinovi důvěru (58,5 %), schválili jeho politiku (52,88 %) a naopak nenechali projít návrhy předčasných voleb (prezidenta i parlamentu). Následovala rozsáhlá prezidentova dekretální aktivita. V září 1993 byly mj.:

- 1) zrušeny Nejvyšší sověť a Sjezd lidových poslanců,
- 2) rozpuštěn Nejvyšší soud,
- 3) pozastavena činnost Ústavního soudu,
- 4) nově zřízeno dvoukomorové Federální shromáždění,
- 5) oznámeno konání jednak referenda o nové ústavě, jednak voleb do nového zákonodárného sboru, zákonodárných sborů subjektů federace a do městských a oblastních zastupitelstev.

Reakce parlamentu (zaštitěn Ústavním soudem prohlásil prezidentův výnos za neplatný, formálně zbavil Jelcina funkce, prohlásil novým prezidentem dosavadního viceprezidenta A. V. Ruckoje a vyzval obyvatelstvo k odporu) se stala záminkou k silovému řešení krize. Jelcinovi se podařilo udržet podporu rozhodujících ministerstev a armády, s jejichž pomocí si parlament podrobil. Následovala mj. zatčení vůdců opozice a postihy opozičních médií; především se však otevřel prostor pro stabilizaci politické moci v rukou ruského prezidenta. Ústava Ruské federace

byla následně přijata referendem 12. 12. 1993, které bylo spojeno s parlamentními volbami. Za účasti potřebné nadpoloviční většiny voličů a souhlasu 58,4 % zúčastněných tak byla prosazena prezidentská vůle.

Vlastní ústava je rozčleněna na devět hlav a závěrečnou část. V úvodní hlavě vyjadřuje základní principy ruského konstitucionalismu (hlásí se k přirozenoprávnímu pojetí lidských práv, suverenitě lidu, republikánské formě vlády a zásadám právního státu), definuje státní občanství a upřednostňuje federální úroveň suverenitám nižších celků. Hlava druhá je věnována lidským právům; ta jsou dělena na práva politická a základní. Parametry federativního uspořádání včetně rozdělení kompetencí a práv minorit jsou obsaženy v hlavě třetí. Následujících pět hlav je pak věnováno jednotlivým státním institucím – nositelům moci (prezident, parlament, vláda, soudní hierarchie a místní samospráva). Závěrečná devátá hlava definuje metodiku případné změny ústavy: u hlav třetí až osmé to lze ústavním zákonem, tedy dvoutřetinovým kvórem ve Státní dumě. Ustanovení hlav první, druhé a deváté jsou měnitelná výhradně na základě rozhodnutí Ústavodárného shromáždění. To dále disponuje právem předložit novou ústavu, nebo její změnu v lidovém hlasování; k přijetí je pak třeba nadpoloviční většiny, k platnosti samotného hlasování aspoň poloviční účast.

Z hlediska obecné systematiky ruské ústavy lze hovořit o nadřazenosti exekutivy, konkrétně prezidenta. Svědčí o tom:

- 1) přímé obsazování prezidentské funkce,
- 2) vazby ostatních institucí, především pak rozmanité možnosti vytváření tlaku na Státní dumu (viz otázka prosazování předsedy vlády či právo prezidentské arbitráže při žádosti vlády o vyslovení důvěry Dumou),
- 3) prezidentské kompetence v legislativním procesu – právo suspenzivního veta, dekretální pravomoc, otázka referenda.

Přesto se otázka typologického zařazení Ruska jeví jako otevřená. Obvyklou klasifikaci (prezidentská, či dokonce superprezidentská republika) komplikuje uspořádání jednotlivých institucí, především pak skutečnost, že prezident ústavně není přímo hlavou exekutivy a že formálně hraje v systému nezanedbatelnou roli vláda a její předseda. Tyto znaky odpovídají poloprezidentskému režimu, kterému naopak odporuje skutečnost, že v praxi není fungování ruské vlády primárně závislé na parlamentní většině. Mocenský potenciál vlády a premiéra v ruském prostředí plyne spíše z "blízkosti" k prezidentské administrativě. Ve skutečnosti je tedy pozice prezidenta vůči vládě silná. A tak je vlastní typologizace ruského modelu závislá na metodologické preferenci: buď dáváme přednost formálnímu rozboru a pak se jedná spíše o režim poloprezidentský, nebo přihlížíme i ke každodenní praxi a skutečné mocenské kapacitě jednotlivých institucí a v tomto případě se přesnějším jeví prezidentský režim.

Obecně je nicméně nutno konstatovat, že dramatické okolnosti přijímání ústavy neměly zásadní vliv na charakter jejího znění. Ústavní systém RF se v podstatných bodech nevymyká normám, které považuje moderní politická a právní teorie za standardní; a to nikoli pouze u transformujících se východoevropských zemí. Jeví-li se tudíž některé konkrétní procesy v ruské politice jako neobvyklé, pak je nutno hledat příčiny jinde než ve formální definici.

3. Parlament

V ústavě je dvoukomorové Federální shromáždění upraveno čl. 94 až 109. Z dvou komor Federálního shromáždění je důraz položen (nikoli však dominantně) na úlohu tzv. Státní dumy (též pouze Duma). Je tvořena 450 poslanci, volenými na 4 roky smíšeným volebním systémem (viz níže). Aktivní volební právo je stanoveno od 18 let, pasivní volební právo od 21 let. Z hlediska institucionálního subsystému není pozice Dumy příliš silná. Je to dáno:

- 1) jejími kompetencemi – mj. právo podat návrh na zproštění prezidenta funkce, poskytování souhlasu prezidentovi ke jmenování předsedy vlády, reakce na otázku vyjádření důvěry vládě, jmenování a odvolávání předsedy Centrální banky, vyhlášení amnestie atd.,
- 2) jejím vztahem k exekutivě – prezident dominuje nad Dumou v případě jejich mocenského střetu o nového předsedu vlády či o důvěru vládě; má právo ji rozpustit a stanovit nové parlamentní volby, přičemž nově zvolená Duma musí být ustanovena do čtyř měsíců od rozpuštění. Tato pravomoc prezidenta je ovšem omezena – rozpustit Dumu nelze během prvního roku její existence, v době, kdy je prezident obviněn z velezrady (do doby přijetí rozhodnutí Radou federace), v době válečného a mimořádného stavu a v posledních šesti měsících volebního mandátu prezidenta.

Tomuto ústavnímu vymezení odpovídala i praxe ruské politiky 90. let. Parlament po nezdaru ve střetu s prezidentem na podzim 1993 zaujal spíše defenzivní taktiku a kombinoval kompromisy se symbolickými protesty. Snaha o ofenzivnější linii, konkrétně opakované pokusy o vyslovení nedůvěry vládě (říjen 1994, duben 1995, červen 1995, podzim 1997), skončila neúspěšně a potvrdila reálně malou mocenskou kapacitu Dumy. Převahu prezidenta potvrdilo i řešení politické krize v březnu 1998, kdy B. Jelcin odvolal z funkce předsedy vlády Viktora S. Černomyrdina a prosadil na tento post Sergeje V. Kirijenka. Smírem (spíše výjimečným) mezi Dumou a prezidentem naopak skončil nástup Jevgenije M. Primakova do čela vlády v září 1998. V aktuální éře prezidentství Vladimíra V. Putina pak lze vysledovat jak přetrvávající schopnost ruské exekutivy převyšovat parlament, tak i trend více se při prosazování jednotlivých rozhodnutí opírat o stabilní poslaneckou většinu.

Rada federace, druhá parlamentní komora, se v ústavě objevila jako v jistém smyslu Jelcinův výraz ocenění regionům za jejich pasivitu v roce 1993. Její kompetence lze označit za standardní: mj. ochrana a změny hranic subjektů federace, nařízení prezidenta o vyhlášení výjimečného a mimořádného stavu, použití vojenských sil mimo území RF, stanovení voleb prezidenta, jeho zproštění z funkce, vyhlášení parlamentních voleb, jmenování soudců Ústavního soudu, Nejvyššího soudu, Vyššího arbitrážního soudu a generálního prokurátora, souhlas k zákonům přijatým Dumou, finanční a úvěrové regulace, peněžní emise, ratifikace mezinárodních smluv atd.

V průběhu 90. let se debata o Radě federace soustředila především na proces jejího formování. Ústava hovoří o komoře složené vždy ze dvou zástupců každého z 89 regionů RF (tedy 178 členů), přičemž dvojice je virilně tvořena nejvyšším představitelem jednak výkonného orgánu, jednak zákonodárného sboru příslušného subjektu federace. Ústava přitom předpokládá čtyřleté volební období, ovšem vzhledem k rozmanitým podobám regionálních politických systémů Rada federace funguje prakticky jako permanentně se obměňující orgán. V horní komoře tak má vzhledem k posilující se roli centra v regionech nadstandardní vliv státní administrativa.

Potenciál Státní dumy a Rady federace neposiluje ani legislativní proces. Zákonodárnou iniciativou disponuje prezident, členové Rady federace, poslanci Dumy, vláda, zákonodárné sbory subjektů federace, Ústavní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší arbitrážní soud. Předložení návrhů vyžadujících výdaje kryté rozpočtem je přitom podmíněno souhlasem vlády. Federální zákony přijaté Dumou (přijímané nadpoloviční většinou, v případě federálních ústavních zákonů dvoutřetinovou většinou vždy všech poslanců) dále schvaluje Rada federace, která souhlas vyjadřuje nadpoloviční většinou všech členů komory, nebo dvoutýdenní pasivitou. Při rozporu stanovisek obou komor se zákon vrací do Dumy. Pro opětovné schválení Dumou je potřebná dvoutřetinová většina všech poslanců. Zákon ovšem může zablokovat prezident, disponující na zamítnutí zákona, či jeho podpis a vyhlášení dvoutýdenní lhůtou. Ústava následně nabízí parlamentu možnost překonat prezidentovo veto opětovným hlasováním (dvoutřetinovou většinou všech členů v obou komorách, v případě federálních ústavních zákonů dvěma třetinami všech členů Dumy a třemi čtvrtinami všech členů Rady federace). Zákonodárný proces pak končí týdenní lhůtou pro povinný prezidentův podpis.

Z tohoto popisu plyne též hierarchie síly zákonů: primární je Ústava RF, následují federální ústavní zákony RF, federální zákony RF a zákony a jiné normativní právní akty subjektů RF. Z hlediska právní hierarchie mezi normou přijatou Dumou a dekretem prezidenta pak platí:

- 1) neústavní akty vlády mohou být zrušeny prezidentem,
- 2) neústavní akty prezidenta mohou být měněny federálním zákonem,
- 3) neústavní akty Dumy mohou být měněny Radou federace,
- 4) naopak federálním ústavním zákonem nelze zrušit akt prezidenta rušící usnesení vlády.

Lze tedy konstatovat, že pozice obou komor ruského parlamentu je spíše slabá. Z hlediska kompetencí i vztahu k ostatním institucím je jim přisouzena spíše stvrzující, respektive limitovaně kontrolní funkce. Možné posílení politické role parlamentu ovšem není vázáno pouze na změny v jeho formálním zakotvení; bude muset být provázeno obecnou proměnou charakteru ruské politiky, posílením role politických stran apod.

4. Prezident a vláda

4.1. Prezident

Instituce ruského prezidenta částečně navazuje na souboje o post předsedy Nejvyššího sovětu RSFSR v květnu 1990, respektive v červnu 1991, znamenající nástup nových elit. Borisi Nikolajeviči Jelcinovi, představiteli poslanecké skupiny, se v nich podařilo uspět nejprve proti svazovému prezidentovi M. Gorbačovovi a následně proti bývalému předsedovi Rady ministrů SSSR Nikolaji I. Ryžkovovi. První dvě střetnutí o funkci ruského prezidenta přitom personifikovala soudobé základní konflikty ruské politiky: v roce 1990 se jednalo o rozpor mezi zastánci svazové budoucnosti a stoupenci suverenity republik, v roce 1991 pak mezi "konzervativci" a reformátory. Právě úspěchy B. Jelcina vedly k vyhlášení suverenity Ruska, nadřazení jeho zákonů svazovým (12. 6. 1990), rezignaci M. Gorbačova na funkci svazového prezidenta (25. 12. 1991) a nakonec zpochybnění samotné existence SSSR.

Obecně je nicméně možno za start ruského (polo)prezidencialismu považovat až léta 1992-1993 a střet B. Jelcina s parlamentem. V něm B. Jelcin neváhal pro konečné prosazení své vůle přistoupit k užití nestandardních metod včetně aktivizace veřejnosti a použití ozbrojených složek. Odměnou mu byly přijetí ústavy a mocenská stabilizace jeho pozice, potvrzená jeho vítězstvím v prezidentských volbách 1996. Podstatnou část zdrojů exkluzivního postavení prezidenta Ruské federace v politickém systému je tak nutno hledat právě v Jelcinově postupu v první polovině 90. let, jenž vedl některé autory až ke ztotožnění celé dekády s jeho jménem. Analyzovat ruský prezidencialismus tudíž znamená neomezit se pouze na normativní (ústavně-právní) úpravu výkonné moci, ale věnovat se každodenní praxi ruské politiky, konkrétně modelu rodinné "prezidentské primogenitury".

Postavení ruského prezidenta kodifikuje ústava v čl. 80-93. Lze jej označit za silné, a to:

- 1) funkčně – je hlavou státu, jeho reprezentantem uvnitř země i v zahraničí, garantem ústavy a dodržování lidských a občanských práv a svobod;
- 2) kompetenčně – mj. řeší spory mezi orgány federace a jejích subjektů, přijímá opatření na ochranu suverenity a nezávislosti země, určuje a uskutečňuje základní orientaci vnitřní a zahraniční politiky, vybírá předsedu vlády, plní povinnosti vrchního velitele ozbrojených sil včetně schvalování vojenské doktríny a vyhlášení válečného a mimořádného stavu a v neposlední řadě vydává dekrety a nařízení;
- 3) kreačně – předkládá Radě federace kandidáty na jmenování a odvolání soudců Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, Dumě navrhuje předsedu Centrální banky, formuje prezidentskou administrativu a Radu bezpečnosti (tu vede), orgán odpovědný za vojensko-bezpečnostní aspekty řízení země;
- 4) vztahově – má především silnou pozici vůči Dumě: spor s ní o kandidáta na post předsedy vlády může vygradovat až k trojímu nesouhlasu Dumy, po němž automaticky následuje její rozpuštění a vypsání nových voleb, přičemž sporný adept se ujímá funkce. Druhým silovým momentem je právo prezidentské arbitráže, která nastupuje při žádosti vlády o vyslovení důvěry Dumou – při odmítnutí vyjádření důvěry, o kterou Dumu požádal předseda vlády, prezident buď a) do 7 dnů přijme demisi vlády, nebo b) rozpustí Dumu a vyhlásí nové volby. Odlišná procedura nastupuje v případě, jestliže je vládě vyslovena nedůvěra přímo Dumou: pak prezident může přijmout demisi vlády, či s rozhodnutím Dumy nesouhlasit. Jestliže Duma opětovně během 3 měsíců trvá na nedůvěře vládě, je prezident nucen se rozhodnout, zda přijme demisi vlády, či rozpustí Dumu.

Jedno z mála ústavně slabých míst prezidenta spočívá v procesu tzv. impeachmentu, v jehož rámci může být zbaven své funkce. A to na základě návrhu dvoutřetinové většiny poslanců Státní dumy (v průběhu procesu impeachmentu navíc nelze Dumu rozpustit), která jej žaluje z velezrady či jiného těžkého trestného činu (o vině prezidenta, resp. o kvalifikaci trestného činu rozhoduje Nejvyšší soud), a nutné dvoutřetinové většiny v Radě federace. Fakticky bylo nastartování tohoto procesu diskutováno pouze v létě 1998 v souvislosti s pádem vlády S. Kirijenka a v létě 1999 před parlamentními volbami. Následný kompromis přitom dokazuje, že si byl B. Jelcin této své slabiny vědom.

4.2. Vláda

Postavení ruské vlády je spíše nevýrazné. V politické praxi vláda vzhledem k silnému prezidentovi řeší především otázky ekonomického charakteru; v tomto smyslu je možno za tým, který nejvýraznějším způsobem ovlivnila Rusko, označit transformační kabinet prvního ruského předsedy vlády Jegora T. Gajdara (červen-prosinec 1992), jenž odstartoval následně značně kritizovanou ekonomickou reformu. Tomu odpovídá i nepsaná hierarchie jednotlivých ministerstev:

- 1) resorty finančního a ekonomického charakteru,
- 2) tzv. silové resorty branně-bezpečnostního charakteru,
- 3) resorty pro oblast vnějších vztahů,
- 4) resorty sociálně-politického a kulturního charakteru.

Úkolem vlády je především zabezpečení jednotné státní politiky v jednotlivých resortech. Vláda též disponuje pravomocí vydávat všeobecně závazná usnesení a nařízení. Předseda vlády je jmenován prezidentem na základě hlasování Státní dumy. Je-li daný kandidát třikrát Dumou odmítnut, jmenuje jej přímo prezident, který zároveň rozpustí Dumu a stanoví nové volby. V kompetenci předsedy vlády je mj. předkládat prezidentovi jména ministerských kandidátů a v rámci politické linie prezidenta stanovovat základní cíle vládních aktivit.

Těmto formálním znakům odpovídá i praxe ruských vlád od roku 1992. Jejich personální proměny se v zásadě vždy odvíjely od rozhodnutí prezidenta, bez výraznějšího vztahu k výsledkům parlamentních voleb či změnám uvnitř Státní dumy nebo ve stranickém spektru. Podstatou každodenního fungování ruského kabinetu tak není standardní komunikace s většinou v parlamentu či hledání kompromisů mezi koaličními partnery, nýbrž spíše praktický administrativně-byrokratický výkon.

Tomu odpovídá též skutečnost, že členy ruských vlád jsou povětšinou tzv. odborníci bez stranické příslušnosti, kteří často teprve po svém působení na ministerských postech vstupují do stranického života (viz např. sblížení J. Primakova s OVR či S. Stěpašina s Jablokem poté, co opustili své posty). Pouze J. Primakov se v srpnu 1998 pokusil vytvořit politickou vládu s účastí představitelů některých stran (tzv. vláda národní spásy) a těšící se v Dumě širší podpoře. Silně personalizovaný postup při dosazování osob do funkce předsedy vlády v 90. letech (V. Černomyrdin, S. Kirijenko, J. Primakov, S. Stěpašin a nakonec V. Putin) přitom též odrážel snahu prezidenta Jelcina (nakonec úspěšnou) nalézt osobnost, která by po něm převzala prezidentský post.

4.3. Výkonná moc v praxi

Tento popis výkonných institucí je ovšem nutno doplnit o širší kontext praktického fungování ruského (polo)prezidencialismu. Celkové exekutivní zázemí bylo v Jelcinově éře kromě prezidenta a vlády dále tvořeno prezidentskou administrativou, prostupující celou federální soustavou Ruska, tzv. vojenskoprůmyslovým komplexem, osobitou skupinou tzv. finanční oligarchie, tedy představiteli finančních a průmyslových kruhů, a fenoménem tzv. proprezidentské strany.

Jejich role se proměňovala s tím, jak se v průběhu 90. let profilovala základní napětí mezi aktéry ruské politické scény. Prvotní rozpor proreformní prezident versus opoziční parlament v podstatě vyřešily události v létě a na podzim 1993. V něm se prezident opřel o silové resorty. Nedůslednosti v letech 1992-1993 uskutečňované ekonomické reformy J. Gajdara, konkrétně pouze dílčí liberalizace většiny hospodářských odvětví, pak vedly ke vzniku nesourodé, ale mimořádně vlivné

skupiny tzv. finančních oligarchů-lobbyistů. Ta svůj vliv postavila jednak na blízkosti k prezidentovi, jednak na kontrole privatizovaných médií. Toto mocenské partnerství se projevilo především v kampani před prezidentskými volbami 1996. Na konci 90. let se naopak B. Jelcin postavil proti dalšímu rozšiřování politického vlivu této skupiny. Tažení proti ní je pak jedním z hlavních bodů prezidentského programu V. Putina. Potvrdily to mj. události během předvolební kampaně na podzim 2003, konkrétně zatčení významného oligarchy, šéfa naftařské společnosti JUKOS M. Chodorkovského.

Jiným nástrojem posilování prezidentské moci bylo budování tzv. proprezidentské strany (též strana moci). Jedná se o typ stranického subjektu, jehož úlohou je otestovat potenciál prezidentského tábora v parlamentních volbách a vytvořit organizační zázemí pro volby prezidentské. Pomineme-li jeho zárodečnou podobu ve volbách 1993 (subjekt Volba Rusko), pak v roce 1995 ještě nebylo proprezidentské uskupení Náš dům Rusko (NDR) v parlamentních volbách dostatečně úspěšné (zisk 10,13 %). Naopak historie proprezidentského hnutí Jednota před volbami 1999 byla působivá: ač založeno až v září 1999, v prosincových volbách 1999 získalo 23,32 % a vytvořilo prostor pro nástup V. Putina. Aktuálně pak kapacitu proprezidentského tábora dokládá přesvědčivé vítězství subjektu Jednotné Rusko v parlamentních volbách 2003 (37,57 %), znamenající (i vzhledem k úspěchům dalších programově spřízněných stran a propadu opozice, především liberálů) zisk nadpoloviční většiny v Dumě.

Obecně tedy lze konstatovat, že exekutiva a především osoba prezidenta má v ruském politickém systému privilegované postavení. Prezident Jelcin v podstatě určil charakter ruské politiky 90. let, na začátku 21. století pak obdobnou úlohu záhy začal hrát prezident Putin. Pro ruskou politiku je tedy nadále podstatná role lídra. Ten čerpá legitimitu nejen z voleb, ale také z popsaneho širokého mocenského zázemí, které umožňuje mobilizovat ruskou společnost a zvládat i značně problematické okamžiky, často řešené pro západní politickou kulturu těžko přijatelnými prostředky (válka s Čečenskem, havárie jaderné ponorky Kursk či v říjnu 2002 zásah vůči teroristům v moskevském kině). Z těchto důvodů používají někteří komentátoři při charakteristice devadesátých let termíny jako "řízená demokracie", "volební samoděržaví" či "byzantské pojetí moci". Chtějí tak objasnit aspekty úspěchu Jelcinova mocenského modelu, konkrétně:

- 1) důvody ochoty jiných struktur přijmout tato pravidla hry a adaptovat se na ně,
- 2) arbitrážní potenciál jeho pozice a možnost kontroly nad sociálně-politickými konflikty,
- 3) rejstřík prostředků, užívaných prezidentem v mocenských střetnutích, v němž se mísily konfliktní, ba bojovné strategie s pragmatickými konsensy.

Toto hodnocení nicméně nemůže pominout bezkonfliktní převzetí mandátu novým prezidentem v roce 2000. Politický vzestup V. Putina byl nastartován jeho překvapivým dosazením do funkce předsedy vlády (9. 8. 1999), pokračoval v souladu s ústavou po odstoupení prezidenta Jelcina (31. 12. 1999) pověřením dočasným (do prezidentských voleb) výkonem prezidentských pravomocí a vyvrcholil jeho zvolením v březnových prezidentských volbách 2000. Bylo tak naplněno promyšlené předání moci, kterou v průběhu výkonu dvou mandátů soustředil B. Jelcin. Tento výjimečný a v jistém smyslu nesoutěživý model personální výměny do značné míry symbolizuje a charakterizuje postsovětskou ruskou politiku. Její případná standardizace je proto výrazně propojena se sejmutím ruského prezidenta z piedestalu a s vytvořením

vyváženějších vazeb mezi jednotlivými institucemi. Realie prvního Putinova funkčního období (2000-2004) přitom naznačují, že se bude jednat o dlouhodobější a v každém případě nikoli samozřejmý proces. Průběh předvolební kampaně 2003, vlastní výsledky parlamentních voleb a všemi předpokládaný soutěže prostý úspěch V. Putina v prezidentských volbách 2004, to vše otevírá otázku, jaký je faktický stav procesu demokratizace ruské politiky. Interpretace se přitom pohybují od naprosté skepse stran dalšího vývoje (údajný návrat komunistických či carských metod vládnutí) až po realistickou úvahu, zda není autoritativní výkon moci, i vzhledem k obecnému naladění převažujících částí ruské společnosti, pro Rusko jednoduše nejvhodnější.

5. Ústavní soud a systém soudů

Ještě před přijetím Ústavy RF roku 1993 došlo k několika perestrojkovým změnám institucionální podoby ruské soudní hierarchie. Zřízen byl Výbor ústavního dozoru (1. 12. 1988), nadále ovšem spíše produkt socialistické právní praxe, jenž byl 15. 12. 1990 přeměněn na třináctičlenný Ústavní soud RSFSR. Ten se záhy aktivně zúčastnil politické krize let 1991-1993, přičemž odmítl možnou roli arbitra sporů mezi prezidentem a parlamentem a postavil se na stranu parlamentní opozice. Své pravomoci přitom využíval jednak k zasahování do politických kaus (viz např. otázka zabavení majetku obou komunistických stran a zákazu jejich činnosti), jednak k politicky motivovaným rozhodnutím, dotýkajícím se především postupu prezidenta. Proto prezident Jelcin jeho činnost v září 1993 pozastavil (i navzdory zápornému stanovisku parlamentu). Nové postavení soudní hierarchie následně definovala ústava, a to její sedmá hlava. Dle ní tvoří soudní soustavu Ruské federace:

- 1) zvláštním postavením nadaný Ústavní soud – skládá se z 19 soudců, ti rozhodují ve dvou senátech (deseti- a devítičlenný) a v plénu (všech 19 soudců, usnášeníschopné za přítomnosti tří čtvrtin členů). V čele je na 3 roky volený předseda (možnost opětovné volby). Dvanáctileté funkční období soudce je omezeno věkovou hranicí 70 let, musí být starší 40 let a mít právní praxi v délce 15 let. Není možné jej zvolit opětovně, je nedotknutelný, jeho imunita vylučuje jeho trestní odpovědnost, stíhatelný je pouze se souhlasem Ústavního soudu. Mezi kompetence mj. patří: soulad ústav subjektů federace s ústavou federální, výklad ústavy, řízení o obžalobě prezidenta z velezrady, rozhodnutí ve věci zneužití pravomoci soudce Ústavního soudu (naopak nerozhoduje o ústavnosti individuálních právních aktů s výjimkou kompetenčních sporů dle čl. 125 ústavy). Právní akty prohlášené za neústavní pozbývají platnosti, mezinárodní smlouvy se nestávají platnými. Rozhodnutí Ústavního soudu jsou konečná, není možné se proti nim odvolat, právní moci nabývají vyhlášením;
- 2) hierarchicky uspořádané obecné soudy v čele s Nejvyšším soudem – nejvyšší soudní orgán v oblasti občansko-právní, trestní a správní, zajišťuje soudní dozor nad nižšími soudy, podává závazný výklad pro soudy nižšího stupně ve věcech soudní praxe, zkoumá opodstatněnost žaloby Dumy na prezidenta v otázce kvalifikace činu;
- 3) systém arbitrážních soudů – mezi nimi hraje hlavní roli Nejvyšší arbitrážní soud, podávající závazný výklad pro oblast obchodního soudnictví a řešení ekonomických a obchodně-soudních sporů;
- 4) prokuratura – její funkcí je uskutečňovat dohled nad dodržováním zákonů občany i státem a jeho institucemi.

Aktivita jednotlivých orgánů ruské soudní hierarchie ovšem nebyly v průběhu 90. let dány pouze ústavou. Platilo to především o Ústavním soudu. Ten se záhy opětovně politizoval jednak v souvislosti se sporem o text federálního ústavního zákona o Ústavním soudu RF, jenž Duma schválila v květnu 1994, jednak při procesu naplňování kompletního počtu 19 ústavních soudců. Problém tkvěl:

- 1) v samotné ustavovací proceduře soudců (kandidáty mohou prezidentovi navrhnout členové Rady federace a Dumy, zákonodárné orgány subjektů federace, nejvyšší soudní orgány, federální právní úřady, všeruské právní spolky a právní vzdělávací a vědecké instituce; prezident následně předkládá návrh Radě federace, ta do 14 dnů rozhodne právě jen o navržených kandidátech, ke schválení je potřebný souhlas nadpoloviční většiny z celkového počtu členů komory),
- 2) ve faktu, že v nové instituci zůstalo třináct členů prvního Ústavního soudu (ještě RSFSR); spor, zda mají soudci přísahat na novou ústavu, a rozhodnutí Rady federace, že se tato povinnost týká pouze nových šesti soudců, postihly vážnost ústavy.

Postupně však aktivita Ústavního soudu ztrácela politický podtext. Soud se začal orientovat spíše na zaujetí pozice arbitra konfliktů mezi zákonodárnou a výkonnou mocí. I prezidentská administrativa se naučila korigovat vlastní napadené akty a neřešit každý spor silově. A tak postavení Ústavního soudu v průběhu 90. let problematizoval spíše přetrvávající postoj parlamentu, chápajícího jej nadále především jako nástroj k omezení prezidentské moci. Vývoj na začátku 21. století nevyklučuje, že se bude formálně nikoli slabé a též v neformální rovině se obnovující postavení Ústavního soudu v ruském politickém systému dále posilovat. Před touto instancí stojí především problém dosažení žádoucí funkčnosti, konkrétně otázka vymahatelnosti a aplikovatelnosti vlastních stanovisek.

6. Státní správa a samospráva

Před rokem 1989 byla perspektiva jakékoli emancipace republik a regionů komunistickými elitami vnímána jako zásadní ohrožení sovětské celistvosti. Přesto (či právě proto) na sebe demokratizační snahy v řadě republik vzaly podobu procesů suverenizace a nacionalizace. Rozpad Sovětského svazu tak byl jedním z nejdůležitějších projevů zhroucení komunistického panství. Stabilizace územního uspořádání Ruské federace a nalezení funkčního modelu vztahů centrum-periferie pak představovaly jedny z klíčových úkolů nových politických elit. Záhy se totiž začaly projevat separatistické tendence i v rámci ruského teritoria. Po vyhlášení suverenity dosavadní RSFSR se ke stejnému kroku odhodlala i republika Tatarstán; následovaly Baškortostán, Čečensko a některé další (především surovinově bohaté a průmyslově vyspělé) regiony. Řešením se ukázal podpis federální smlouvy všemi subjekty Ruské federace v březnu 1992 (s výjimkou Tatarstánu a Čečenska; Tatarstán později smlouvu s výhradami podepsal, Čečensko se vydalo cestou ozbrojeného boje za proklamovanou nezávislost).

Na další vývoj ruského federalismu měly zásadní vliv proměny celého ruského politického systému, a tedy i priorit politických elit. V éře liberálních reforem (do r. 1993) se ruské regiony ocitly mimo zájem centra, což umožnilo jejich víceméně autonomní vývoj. V některých případech přitom místní elity využily mocenské

vakuum a privatizační atmosféru jednak k zisku výsadních ekonomických pozic, jednak k realizaci až nedemokratických modelů vládnutí. Po přijetí ústavy a politické stabilizaci se naopak moskevské centrum pokusilo o obnovení vlastní moci v regionech a větší dozor nad lokálními procesy: Kreml inicioval bilaterální jednání s jednotlivými regiony o jejich zvláštních ekonomických a politických právech, která od roku 1994 vyústila do podpisů vzájemných smluv. Ekonomické obtíže přitom nutily Moskvu získat kontrolu především nad ekonomicky silnými regiony, a to i za cenu použití razantnějších nástrojů. Tato linie se ovšem ukázala jako neuskutečnitelná. Proto kremelská administrativa v souvislosti s hledáním podpor pro Jelcinovo druhé zvolení od této taktiky ustoupila a dala přednost principu rovných vztahů. Skutečnost, že regiony se silným hospodářstvím získaly nezanedbatelné výhody, byla z počátku hodnocena jako narůstání vnitřní asymetrie a tendence ke konfederalizaci Ruska. Ukázalo se však, že smlouvy federaci spíše posílily. Každopádně základní model vazeb mezi centrem a periferií byl nalezen.

Hledání funkčního vztahu mezi Moskvou a regiony zůstává v pozornosti i prezidenta V. Putina. Svědčí o tom jeho myšlenka posílit význam federace rozdělením Ruska na sedm tzv. "superoblastí" v čele s jím jmenovanými zvláštními zmocněnci zastupujícími zájmy federace. Katastrofické scénáře o neřešitelných odstředivých tendencích, ba o rychlém teritoriálním rozpadu postsovětského Ruska se každopádně nepotvrzují. Tragickou výjimku přirozeně představuje Čečensko.

Vztahům centra s regiony je věnována hlava třetí ústavy. Ruskou federaci tvoří 89 subjektů: 21 republik, 6 krajů, 49 oblastí, 10 autonomních okruhů, 2 města federálního významu a 1 autonomní oblast. Status subjektů federace stanovuje jednak ústava, jednak vlastní status subjektu, tedy texty ústav jednotlivých republik. Tento status může být změněn po vzájemném souhlasu a v souladu s federálním ústavním zákonem. Podle ústavy si jsou všechny subjekty federace rovné.

Ústava explicitně stanovuje působnost federace, společnou působnost RF a subjektů RF. Do působnosti federace patří mj. přijímání a změny Ústavy RF, federálních zákonů a kontrola jejich dodržování, dále federální zřízení a území RF, úprava a ochrana práv a svobod občanů, občanství RF, úprava a ochrana práv národnostních menšin, vytváření systému federálních orgánů, způsobu jejich organizace a činnosti, federální státní vlastnictví a jeho správa, federální rozpočet, daně, poplatky a fondy, zahraniční politika a mezinárodní vztahy RF včetně ekonomických, otázky války a míru, obrana a bezpečnost, soudnictví a prokuratura.

Do společné působnosti RF a jejích subjektů patří mj. zajištění souladu ústav a zákonů republik, statutu zákonů a jiných normativních aktů subjektů s Ústavou RF a federálními zákony, ochrana práv a svobod občana a národnostních menšin, zajištění zákonnosti, právního řádu a veřejné bezpečnosti, otázky držby, užívání a nakládání s půdou, nerostným bohatstvím a přírodními zdroji, ochrana životního prostředí, ochrana historických a kulturních památek, otázky výchovy, vzdělání, kultury, tělesné výchovy a sportu či opatření v boji s katastrofami, živelnými pohromami a epidemiemi. Vlastní právní úpravu, politiku a legislativní, exekutivní a soudní činnost provádějí subjekty.

Z hlediska vztahů mezi centrem a periferiemi jsou dále významné pravomoci prezidenta RF jmenovat zplnomocněné reprezentanty prezidenta RF v subjektech federace a vydávat výnosy a nařízení závazná na celém území federace, a statut a pravomoci Rady federace.

7. Volební systémy

7.1. Parlamentní volby

Parlamentní volby se v postsovětském Rusku doposud konaly čtyřikrát: vždy v prosinci v letech 1993, 1995, 1999 a 2003. Odehrávají se na základě všeobecného, rovného, přímého, dobrovolného a tajného hlasovacího práva. Jejich datum určuje prezident, dle ústavy se jedná o první neděli po uplynutí mandátu předcházející Dumy. Od oznámení data do skutečného termínu musí uběhnout čtyři měsíce. V případě, že se prezident této své povinnosti nezhostí, přebírá pravomoc Ústřední volební komise.

Ruský smíšený volební systém formování Státní dumy, vytvořený prezidentskými dekrety na podzim 1993, propojuje poměrně volenou polovinu komory (225 poslanců) s jednokolovým prostým většinovým systémem jednomandátových volebních obvodů (též 225 poslanců). V poměrně volené části musejí jednotlivé strany k získání mandátů překročit pětiprocentní volební klauzuli, přičemž se nerozlišuje mezi stranou a koalici. Na kandidátních listinách jednotlivých uskupení, zaregistrovaných ministerstvem spravedlnosti a podpořených minimálně 200 tisíci podpisů voličů (z jednoho subjektu federace může pocházet nejvýše 7 % podpisů), mohou figurovat i nečlenové daných stran. Charakter kandidátních listin je přísně vázaný, voliči nemají při výběru preferenční právo. Podmínkou platnosti voleb je účast minimálně 25 % oprávněných voličů RF.

Pro zvolení v některém z 225 jednomandátových volebních obvodů (respektují strukturu subjektů federace) stačí kandidátovi získat více hlasů, než získal kterýkoli jiný kandidát či než kolik bylo odevzdáno hlasů "proti všem". Druhá z uvedených podmínek představuje ruské specifikum: dává voliči možnost vyjádřit svou nespokojenost s kandidáty, ba umožňuje anulování výsledků v příslušném obvodu. Vzhledem k tomu, že bývá opakovaně nesplněna, nedisponovala Duma často (do konání opakovaných voleb) plným počtem 450 poslanců.

Tento volební model do značné míry znepréhledňuje rozložení sil v Dumě. Způsobuje totiž ne zcela rovnocennou hodnotu mandátů a otevírá rozmanité volební strategie: některé strany se orientují pouze na většinově volenou část (minoritní uskupení), jiné subjekty zase spoléhají na poměrnou volbu (typicky LDPR). Pětiprocentní klauzuli v poměrně volené části překročilo v roce 1993 osm stran, 4 v roce 1995, 6 v roce 1999 a 4 v roce 2003. Z hlediska většinově volené části ovšem mandáty získalo 12 (1993), 23 (1995), 14 (1999) a xx (2003) subjektů.

Výrazným znakem ruských parlamentních voleb je dále vysoká úspěšnost nezávislých kandidátů: roku 1993 bylo v jednomandátových obvodech úspěšných 134 nezávislých, 77 v roce 1995, 106 v roce 1999 a roku 2003 pak 67. Tyto skutečnosti blokují standardizaci ruské stranické scény: vedou na parlamentní půdě k často značným přesunům sil a vzniku kvazistranických poslaneckých skupin s minimální náchylností ke konstantní politické linii: např. v Dumě vzniklé na základě voleb 1999 se zformovaly tři mimostranické poslanecké skupiny: Lidoví poslanci, Ruské regiony a Agropřemyslová poslanecká skupina.

Z hlediska znaků předvolebních kampaní je nutno především uvést:

- 1) jejich nízkou ideologičnost,
- 2) postupně klesající volební účast (r. 1995 dosáhla 64,73 %, r. 1999 to bylo 61,85 % a r. 2003 pak 55,50 %),
- 3) nikoli zcela výjimečné zásahy státní administrativy do vlastního chodu voleb: to se týkalo např. již r. 1993, kdy byla dle prezidentova výnosu ve volbách zakázána účast stran, které se podílely na antijelcinovské opozici; tím bylo mj. vyloučeno

v dané době nejsilnější opoziční seskupení – Fronta národní spásy; ovšem výhrady byly vysloveny i z hlediska kampaně před volbami 2003, kdy pozorovatelé poukazovali na razantní (až neférovou) podporu státu pro prezidentského subjektu Jednotné Rusko (včetně finanční), obstrukce vůči opozičním (především liberálním) stranám či tlak na média;

- 4) občasný volební podvody (např. několikeré hlasování jednou osobou, předčasné otvírání volebních urn, hlasování nezpůsobilých osob apod.).

V zásadě ovšem nelze hovořit o zpochybnění celkové demokratičnosti či dokonce vlastních výsledků ruských voleb. Parlamentní volby navíc, ve srovnání s prezidentskými, zůstávají z hlediska významu pro ruskou politickou scénu spíše druhořadým jevem. Slouží spíše jako informační, popř. zmocňovací akt, o čemž svědčí volební úspěšnost tzv. proprezidentských stran, testujících potenciál kremelského tábora pro prezidentská klání. Právě z těchto příčin se jako nosný pro označení současné ruské politické soustavy jeví pojem “elektorátní demokracie” (příbuznými pojmy “delegativní” či “neliberální demokracie”), upozorňující na existenci hybridních modelů, naplňujících sice klasické formální znaky demokracie (na prvním místě právě jev voleb), ovšem pokulhávajících za západními standardy z hlediska obsahových a procedurálních charakteristik.

7.2. Prezidentské volby

V přímých prezidentských volbách období samostatné RF (červenec 1996 a březen 2000) je nutno vidět projev mocenského potenciálu ruského prezidentství. Úspěšný kandidát v nich totiž získává silný mandát přímo od voličů. Jejich důležitost tak tkví ve skutečnosti, že personální výměna na prezidentském postu zároveň nutně znamená proměnu celé politické scény. Tento potenciál v sobě ruské parlamentní volby neskrývají. Proto lze v jistém smyslu 90. léta označit za éru hledání možného nástupce B. Jelcina. A tudíž i ohodnotit úspěch V. Putina v březnu 2000 jako vítězství, které nemělo charakter standardního střetnutí, nýbrž proběhlo spíše jako plebiscit o předem určeném favoritovi.

Formálně je prezident volen občany RF na základě všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva tajným hlasováním na 4 roky s možností ne více jak jednoho znovuzvolení. Volba je potenciálně dvoukolová, k volbě prezidenta je nutno získat nadpoloviční počet z odevzdaných hlasů (při nutné nadpoloviční účasti oprávněných voličů). Pokud v prvním kole žádný z kandidátů nedosáhne uvedené hranice, do 14 dní se koná druhé kolo (již nepožadována nadpoloviční účast). Do něj postupují dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů z prvního kola, vítězem se stává kandidát, který obdrží více jak 50 % odevzdaných hlasů.

Kandidáta může navrhnout volební strana (registrovaná ministerstvem spravedlnosti minimálně rok před volbami), volební blok nebo minimálně 100 osob s aktivním volebním právem. Od voleb 2000 je ústavní podmínkou kandidatury sebrání minimálně půl milionu podpisů (původně 1 milion), přičemž na jeden subjekt federace nesmí spadat více jak 7 % tohoto počtu a podpisy musejí pocházet z minimálně 15 subjektů federace. Kandidovat může občan RF, který dosáhl 35 let a minimálně 10 let žije trvale na území RF. Seznam kandidátů potvrzuje Ústřední volební komise, trvale fungující orgán, řídící vlastní volby a složený z 15 členů s hlasovacím právem (5 členů jmenováno Dumou, 5 Radou federace a 5 prezidentem). Počet kandidátů se většinou pohybuje kolem deseti, ovšem potenciální šance na úspěch ve volbách se dosud vždy týkaly pouze dvou dominantních kandidátů.

Pomineme-li prezidentské volby 1991 (první B. Jelcin s 57,30 % před N. Ryžkovem s 16,85 %), pak v roce 1996 zvítězil B. Jelcin ve druhém kole ziskem 54,39 % (v prvním kole získal 35,79 %), přičemž na druhém místě se umístil předseda KPRF Gennadij A. Zjuganov s 40,73 % (v prvním kole 32,49 %). V roce 2000 pak V. Putin obdržel nadpoloviční většinu odevzdaných hlasů (52,77 %) již v prvním kole a předstihl tak opět G. Zjuganova (29,28 %). Lze tedy říci, že a) klíčem k úspěchu je zajištění podpory kremelské administrativy a že b) jedinou reálnou alternativou vůči kremelskému táboru je komunistický kandidát. Přičemž tyto postřehy platí i z hlediska nadcházejících prezidentských voleb (březen 2004), jejichž favoritem je jednoznačně stávající prezident V. Putin. Debakl nekremelských stran v parlamentních volbách 2003 přitom již dopředu silně problematizuje šance jiných kandidátů alespoň znepříjemnit V. Putinovi cestu k druhému mandátu. Jejich úvahy a naděje se tak již s předstihem ubírají k volebnímu cyklu let 2007-2008.

Federální volební účast při prezidentských volbách tradičně o 5-10 % předstihuje účast při volbách parlamentních: při přibližně 108 milionech oprávněných ruských voličů dosáhla v roce 1996 úrovně 69,82 % a v roce 2000 pak 68,94 %.

8. Politické strany a stranický systém

Ruský stranický systém se formoval z klasického totalitního modelu jediné strany. Na jeho podobu má značný vliv smíšený volební systém do Státní dumy (viz výše), který příliš nepříspěvá konsolidaci stranického spektra. Umožňuje totiž úspěchy nezávislých kandidátů ve většinově volené části, což stranám komplikuje formování federálního zázemí (typicky LDPR). Obdobný vliv má i členitá podoba 89 ruských regionů, vytvářející nepřehlednou síť regionálních subsystémů. Následky jsou pak omezená ideově-programová profilace stran a hnutí a nízká identifikace voličů s nimi. Ruský stranický systém tak i nadále vykazuje řadu znaků transformačního období.

Vlastní proces krystalizace ruské stranické scény po roce 1989 lze rozčlenit parlamentními volbami. Za klíčové momenty je ovšem nutno označit již březen 1990, kdy byla zpochybněna vedoucí úloha Komunistické strany Sovětského svazu (KPSS), a srpen 1991, kdy byla přechodně zastavena činnost KPSS a KPRSFSR. Tyto události vytvořily prostor pro následný překotný zrod stranického spektra.

Z účasti na prvních ruských parlamentních volbách v prosinci 1993 byly vyloučeny síly, které se na podzim 1993 podílely na antijelcinovské frontě (především Fronta národní spásy – FNS). Volby skončily překvapivým vítězstvím nacionalistické Liberálně demokratické strany Ruska (LDPR; 22,92 %). Nacionalistům pak sekundovaly proreformní a projelcinovská Volba Rusko (15,51 %) a Komunistická strana Ruské federace (KPRF; 12,40 %), nástupce KPRSFSR.

Druhé parlamentní volby v prosinci 1995 pak vyprofilovaly stranické spektrum z hlediska relevance jednotlivých subjektů i ideových táborů. V poměrně volené části totiž pouze 4 strany překročily pětiprocentní vstupní klauzuli. Vítězem voleb se stala voličsky nejstabilnější KPRF (22,30 %). Naopak LDPR, která se umístila jako druhá (11,18 %), ztratila oproti volbám 1993 takřka polovinu voličů. Třetí post zaujala tzv. proprezidentská strana – Náš dům Rusko (NDR; 10,13 %). Poslední stranou přes pět procentních bodů bylo liberální hnutí Jabloko (6,89 %).

Navzdory pohybům ve vnitřní politice Ruska druhé poloviny 90. let toto stranické rozčlenění víceméně potvrdily i parlamentní volby v prosinci 1999. Určujícím bylo pro ně soupeření KPRF (24,29 %) a proprezidentské strany (hnutí Jednota; 23,32 %), z něhož vzešli jako vítěz exkomunisté. Do Dumy se dále v poměrně volené části dostaly druhé adepty proprezidentské role blok Vlast-Celé Rusko (OVR; 13,33 %),

liberální Strana pravicových sil (SPS; 8,52 %), nacionalistický Blok Žirinovského (pro volby přejmenovaná LDPR – 5,98 %) a Jabloko (5,93 %).

Hodnocení parlamentních voleb 2003 je již komplikovanější: jsou některé jejich statistiky překvapivé, nebo naopak přirozené a předvídatelné? Složitost vyjádření tkví i ve skutečnosti, že již vlastní předvolební kampaň byla často hodnocena jako nespravedlivá. Celkově však demokratičnost voleb zpochybněna nebyla, a je tudíž namístě vnímat volební čísla jako příznak určitých trendů uvnitř ruské společnosti. Vítězem voleb se tedy po masivní kampani stalo proprezidentské Jednotné Rusko (37,57 %), tentokrát se značným náskokem před KPRF (12,61 %). Roli třetího stabilního pilíře celé stranické soustavy pak potvrdilo LDPR (11,45 %), následované patrioticky orientovaným blokem Vlast (9,02%). Naopak propadem skončily volby pro liberální uskupení: jak Jabloko (4,30 %), tak i SPS (3,97 %) zůstaly pod pětiprocentní volební klauzulí a do Dumy prosadily pouze 4, resp. 3 své kandidáty v jednomandátových obvodech. Volby tak naznačily reálný mocenský potenciál proprezidentského tábora, setrvalost pozice KPRF a LDPR i limitovanou kapacitu liberálního proudu.

Z hlediska klasifikace ruských stran ve vztahu k ideovým rodinám je možno hovořit o silné pozici socialistických (sociálně demokratických) stran. Jejimi zástupci jsou především tzv. proprezidentské subjekty – Jednota a OVR, které se v průběhu let 2001-2003 podílely na formování bloku Jednotné Rusko. Proprezidentské strany jsou vlastně reprezentanty kremelské administrativy a jejich regionálních struktur, nesoucích řadu rysů bývalé komunistické nomenklatury – zastupují jejich zájmy a legitimizují jejich aktivity. Programově se hlásí k centristické orientaci, jejich nejtypičtější programovou prioritou je důraz na výraznou roli státu.

Druhým silným táborem je rodina komunistických stran. Ačkoli totiž někteří autoři spekulují o úspěšné sociáldemokratizaci KPRF, lze konstatovat, že strategie i program ruských exkomunistů, sdružených v celé síti subjektů kolem KPRF, prozatím zdůvodňuje jejich řazení ke komunistickému proudu.

Mocnější zázemí naopak chybí liberálnímu táboru. Ten je zastupován dvěma relevantními subjekty: hnutím Jabloko a Svazem pravicových sil (SPS). Fakt, že ani jeden z nich v parlamentních volbách 2003 nepřekročil v poměrné volbě pětiprocentní volební hranici, je přitom možno hodnotit např. jako katastrofu pro další demokratizaci ruského veřejného života, ale kupříkladu také jako přirozený důsledek neschopnosti obou stran spojit se do jednotného tábora a v tomto smyslu voličský "trest". Liberální hlas tedy bude na půdě nové Státní dumy chybět.

Značně problematické je hodnocení ruského nacionalismu. Tuto doktrínu v zásadě používají všechny ruské strany, a to v rozmanitých kombinacích s jinými ideologickými koncepty. Nelze tedy očekávat, že by se opakoval pronikavý úspěch LDPR ve volbách 1993. To ovšem neznamená, že by nacionalismus vyklízel pozice; viz úspěchy LDPR a bloku Vlast v r. 2003.

9. Další aspekty politického systému

Ruská realita prozatím neumožňuje hovořit o ustálené podobě systému zprostředkování zájmů. Devadesátá léta spíše přinesla strukturalizaci než systemizaci této sféry. K tomu přispěla východiska postkomunistické situace: slabost státních institucí, dominance průmyslových konsorcií či neusazený model sociální stratifikace a rozsáhlý klientelismus. Z těchto důvodů je v postsovětském Rusku do kategorie reprezentantů struktur organizovaných zájmů nutno zařadit aktéry, jejichž

pozice je ve standardních poměrech buď apolitická (armáda a tzv. vojensko-zbrojní komplex, tajné služby), nebo se pohybují mimo oficiální rozhodovací procesy (ilegální a pololegální struktury organizovaného zločinu), nebo je jejich role spíše kontrolní (mediální scéna).

Základním společným jmenovatelem těchto struktur je jejich úzký vztah k fenoménu moci. A to nikoli ve standardním významu ad hoc snah o ovlivnění státních orgánů ve směru vlastních okamžitých zájmů a potřeb, nýbrž ve smyslu pokusů o získání trvalého podílu na moci. Někteří autoři v této souvislosti hovoří o "nové stranickosti". Fakt, že se uvedené skupiny pokoušejí uskutečňovat tyto strategie, je přitom dán úlohou ruského státu. Ten stále prochází procesem hledání vlastní přirozené role. Nadále je pro něj charakteristické sovětské dědictví: snaží se o zbytečnou přítomnost v řadě oblastí života ruské společnosti, aniž by měl k tomu měl zdroje, což jej paradoxně oslabuje. Po autonomii toužící sociální struktury jsou tak na jedné straně podrobeny nesmyslné kontrole a zároveň korumpovány systémem sociálních podpor, na straně druhé ovšem často vystaveny tlakům transformace bez jakékoli formální (legislativní) či neformální (zvykové) regulace. Ruský stát se tedy nechová neutrálně, nemá přesně vymezenou působnost, není arbitrem, ale spíše jedním z aktérů a nositelem specifické a proměnlivé sumy zájmů a potřeb.

Nejtypičtějším (mimo)politickým aktérem, razantně prosazujícím vlastní zájmy v politickém systému Ruska, jsou průmyslové a finanční kruhy. Jejich pozici posílila nedůsledná liberalizace ruské ekonomiky, která vedla ke vzniku byrokraticko-autoritativního hospodářského modelu. To způsobilo, že se finančně-průmyslové skupiny (především vojenské a palivoenergetické) začaly orientovat nejprve na využití nedostatečné legislativní úpravy ekonomiky a následně na ovlivňování politiky i ruské veřejnosti prostřednictvím privatizovaných médií. Působení těchto skupin se záhy personifikovalo a vedlo ke vzniku tzv. "Velké sedmičky", tedy sboru sedmi nejvýznamnějších ruských "oligarchů" (V. Alekperov, B. Berezovskij, V. Gusinskij, M. Chodorovskij, A. Kazmin, A. Smolenskij a R. Vjachirev). Za klasické příklady vlivu oligarchických kruhů na politické procesy je možno označit podporu kandidatury B. Jelcina při prezidentských volbách 1996 ze strany mediální korporace Borise A. Berezovského, tzv. informační válku při privatizačním souboji o telekomunikační gigant Svjazinvest, zásahy mediální scény do předvolební kampaně 1999 či převzetí kontroly v televizním kanále NTV jeho majitelem, plynárenskou společností Gazprom (resp. Gazprom-Media) v dubnu 2001. Jestliže však prezident Jelcin projevoval schopnost využít oligarchy pro vlastní politické cíle, pak pro éru V. Putina je naopak typický tlak na tyto struktury: viz aféra Chodorkovskij na podzim 2003, jehož zatčení lze vysvětlit mj. jím avizovanou podporou liberálními politickým silám a též spekulacím o jeho možné kandidatuře v prezidentských volbách 2004.

V těchto podmínkách se pak ani ruská média nezaměřují na kontrolu politické moci, nýbrž vystupují jako autonomní politická síla, která uskutečňuje vlastní strategie, vycházející ze zájmů jejich vlastníků. Problém spočívá též v jejich značném vlivu na veřejnost, jež je v důsledku postsovětského dědictví náchylná k názorovým indoktrinacím. Roli masmédií si uvědomuje i Kreml, který např. v průběhu předvolební kampaně 2003 neváhal vyvíjet na mediální struktury tlak ve smyslu varování před příliš kritickými vyjádřeními vůči kandidátům pro prezidentských struktur.

Navzdory nebývalé moci, kterou svými aktivitami lobbyistické kruhy získaly, není nicméně nutné "ruský oligarchický kapitalismus" chápat jako trvalý jev. V průběhu 90. let se totiž jednalo spíše o "situační" vliv, měnící se s permanentními spory přímo mezi oligarchy (viz např. spor B. Berezovskij vs. V. Gusinskij). V tomto smyslu je

další perspektiva oligarchických struktur závislá a) na schopnosti státní moci stabilizovat ekonomiku a precizovat právní režim a b) na ustálení ruské stranicko-politické scény a zvýšení její odolnosti vůči lobbyistickým intervencím.

Ruskou politiku osobitě formovala také snaha armády a tajných služeb (tzv. silové resorty, mj. ministerstva obrany a vnitra, Federální bezpečnostní služba a daňová policie) o zachování jejich bývalých privilegovaných pozic. Vznik Ruské federace totiž zásadně změnil okolnosti fungování armády. Ta se v 90. letech potýkala s novými úkoly: organizačními změnami, stahováním vojsk ze zahraničí, omezováním útočného a strategického potenciálu, sociálními konflikty, bujením kriminality či finančními problémy. Zásadními problémy byly ovšem především přechod na nová, defenzivně pojatá zadání a nutnost podřídit se civilním elitám (dle ústavy je dohled nad mocenskými ministerstvy v rukou parlamentu; reálně se o něj dělí branný a bezpečnostní a zahraniční výbory Dumy, prezident a Bezpečnostní rada), často navíc náchylným k použití armády v politických kausách. To byly důvody tendence armádních kruhů uskutečňovat vlastní strategie (viz např. snaha vyloučit prezidenta z rozhodovacího procesu za první čečenské války let 1994-1996, obsazení letiště v Prištině v červnu 1999 v období balkánské krize či postup generálního štábu na podzim 1999 v Čečensku). Neuralgickým bodem se pak stala především debata o podobě vnitřní reformy ozbrojených sil, jejich depolitizaci, vnitřní restrukturalizaci a postupné profesionalizaci. Varovná prohlášení o hrozbě ztráty politické kontroly nad armádními elitami či dokonce možném nástupu vojenské diktatury se nicméně ukázala jako přehnaná. Některé kroky V. Putina po uvedení do prezidentské funkce (upevnění pozice Bezpečnostní rady RF a uvedení prvního civilisty do čela ministerstva obrany) či přijetí nové vojenské doktríny v dubnu 2000 znamenaly zabránění hrozby opuštění norem demokratické civilní kontroly armády. Následovat musí řešení klíčových problémů, tedy personální, materiálová a finanční stabilizace, a přesnější zadání pro armádu.

Obdobný závěr lze učinit z hlediska situace ruských tajných služeb. Podíl jejich vedení na srpnovém puči roku 1991 vedl k rozpuštění KGB, organizačním a personálním změnám a snaze o jejich demokratizaci. Formální zakotvení kontrolních mechanismů v ústavě pak znamenalo pevnější provázání zpravodajských služeb se státní mocí, především s prezidentem, bezpečnostním výborem Dumy a výborem pro otázky bezpečnosti a obrany Rady federace. Ani tyto kroky ovšem nezabraňují komentářům o výrazném vlivu tajných služeb na ruskou politickou scénu; navíc vlivu, který je možno personifikovat, a to včetně nejvyšších politických funkcí (viz minulost V. Putina, bývalého důstojníka KGB a šéfa Federální bezpečnostní služby). Tento trend, nazývaný procesem "KGBizace" postsovětských reforem, přitom nemá dopady pouze na veřejnou sféru, ale ovlivňuje i sféru privátní: soukromé bezpečnostní služby, podnikatelské kruhy, bankovníctví a organizovaný zločin.

Popsané body naznačují, že s nástupem V. Putina do prezidentského úřadu lze ve sféře organizovaných zájmů spatřit určité nové tendence. Jasnější definování kompetencí ruského státu se postupně promítá i do standardnější role zájmových a nátlakových skupin apod. Základní úkol v oblasti organizovaných zájmů ovšem před ruským státem stále stojí: nalézt funkční model dohledu nad teritoriálně i zájmově rozmanitými klientistickými sítěmi, do kteréžto podoby se v 90. letech postsovětský systém organizovaných zájmů vyprofiloval.

11. Výběrová literatura

Baglaj, M. V. (1999): Konstitucionnoje pravo Rossijskoj Federacii, Moskva, NORMA-INFRA.

Czajowski, A. (2001): Demokratyzacja Rosji w latach 1987-1999, Wroclaw, atlas.

Holzer, J. (2001): Politický systém Ruska. Hledání státu, Brno, CDK.

Kolektiv: Politickéskije partii Rossii: istorija i sovremennost', Moskva, ROSSPEN 2000.

Löwenhardt, J. (ed., 1998): Party Politics in Post-Communist Russia, London - Portland, Frank Cass Publishers.

Makfol, M. - Markov, S. - Rjabov, A. (eds., 1998): Formirovanie partijno-političeskoj sistemy v Rossii, Moskva, Moskovskij centr Karnegi.

Marciniak, W. (2001): Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej, Krakow, Wydawnictwo ARCANA.

Remington, T. F. (1999): Politics in Russia, New York, Longman.

Robinson, N. (ed., 2000): Institutions and Political Change in Russia, Houndmills, Basingstoke Hampshire, Macmillan Press.

Schneider, E. (2001): Das politische System der Russischen Föderation, Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.

Ševcova, L. (1999): Režim Borisa Jelcina, Moskva, Moskovskij centr Karnegi.

Zevelev, A. I. - Šelochajev, V. V. - Sviridenko, J. P. (eds., 2000): Politickéskije partii Rossii: istorija i sovremennost', Moskva, ROSSPEN.

Příloha

Prezidenti RF po roce 1989

Jméno	Mandát
B. Jelcin	1991 - 1999
V. Putin	2000 - dosud

Volební výsledky od roku 1990

Tabulka č. 1: Výsledky ruských prezidentských voleb 1991 (1. kolo)

Pořadí	Jméno	Procenta (%)
1.	B. Jelcin	57,30
2.	N. Ryžkov	16,85
3.	V. Žirinovskij	7,81
4.	A. Tulejev	6,81
5.	A. Makašov	3,74
6.	V. Bakatin	3,42

Tabulka č. 2: Výsledky ruských prezidentských voleb 1996 (1. a 2. kolo)

Pořadí	Jméno	Procenta (%)
	1. kolo	
1.	B. Jelcin	35,79
2.	G. Zjuganov	32,49
3.	A. Lebed'	14,73
4.	G. Javlinskij	7,45
5.	V. Žirinovskij	5,79
6.	S. Fjodorov	0,95
7.	M. Gorbačov	0,53
8.	M. Šakkum	0,38

9.	J. Vlasov	0,20
10.	V. Bryncalov	0,17
11.	A. Tulejev	0,00
	Proti všem	1,89
	2. kolo	
1.	B. Jelcin	54,39
2.	G. Zjuganov	40,73
	Proti všem	4,88

Tabulka č. 3: Výsledky ruských prezidentských voleb 2000 (1. kolo)

Pořadí	Jméno	Procenta (%)
1.	V. Putin	52,77
2.	G. Zjuganov	29,28
3.	G. Javlinskij	5,82
4.	A. Tulejev	3,01
5.	V. Žirinovskij	2,70
6.	K. Titov	1,49
7.	E. Pamfilova	1,02
8.	S. Govoruchin	0,44
9.	J. Skuratov	0,43
10.	A. Podberezkin	0,14
11.	A. Džabrailov	0,08
	proti všem	1,89

Tabulka č. 4: Výsledky voleb do Státní dumy 1993 (subjekty, které získaly poslanceké mandáty)

Název subjektu	Procenta v poměrné části	Mandáty v poměrné části	Mandáty ve většinové části
LDPR	22,92	59	5
Volba Ruska	15,51	40	24
KPRF	12,40	32	10
Ruské ženy	8,13	21	2
APR	7,99	21	16
Blok Javlinskij - Boldyrev - Lukin	7,86	20	7
Strana ruské jednoty a shody	6,73	18	4
Demokratická strana Ruska	5,52	14	0
Ruské hnutí demokrat. reform	4,08	0	5
Občanský svaz	1,93	0	10
Ruská budoucnost - Nová jména	1,25	0	2
Ekologické hnutí "Cedr"	0,76	0	1
Důstojnost a milosrdenství	0,70	0	3
Nezávislí kandidáti			134
Proti všem	4,22		

Tabulka č. 5: Výsledky voleb do Státní dumy 1995 (subjekty, které získaly poslanceké mandáty)

Název subjektu	Procenta v poměrné části	Mandáty v poměrné části	Mandáty ve většinové části
----------------	--------------------------	-------------------------	----------------------------

KPRF	22,30	99	58
LDPR	11,18	50	1
NDR	10,13	45	10
Jabloko	6,89	31	14
Ruské ženy	4,61	0	3
Komunisté - Pracující Rusko - Za SSSR	4,53	0	1
Kongres ruských občin	4,31	0	5
Strana samosprávy pracujících	3,98	0	1
DVR - sjednocení demokratů	3,86	0	9
APR	3,78	0	20
Kupředu, Rusko!	1,94	0	3
Moc - lidu	1,61	0	9
Blok Ivana Rybkina	1,11	0	3
Pamfilova - Gurov - Lysenko (Republikánská strana RF)	1,60	0	2
Odbory a průmyslníci Ruska - Svaz práce	1,55	0	1
Blok S. Govoruchina	0,99	0	1
Moje vlast	0,72	0	1
Mimostran. pol. hnutí "Obecná věc"	0,68	0	1
Transformace Vlasti	0,49	0	1
Strana ruské jednoty a shody	0,36	0	1
Strana ekonomické svobody	0,12	0	1
Blok nezávislých	0,12	0	1
"89" - 89 ruských regionů	0,06	0	1
Nezávislí kandidáti			77
Proti všem	2,77		

Tabulka č. 6: Výsledky voleb do Státní dumy 1999 (subjekty, které získaly poslanceké mandáty)

Název subjektu	Procenta v poměrné části	Mandáty v poměrné části	Mandáty ve většinové části
KPRF	24,29	67	46
Jednota	23,32	64	9
OVR	13,33	37	31
SPS	8,52	24	5
Blok Žirinovského	5,98	17	0
Jabloko	5,93	16	4
Strana důchodců	1,95	0	1
NDR	1,19	0	7
Kongres ruských občin a Hnutí J. Boldyreva	0,61	0	1
Všeruské pol. hnutí "Za podporu armády, obr. průmyslu a voj. vědy"	0,58	0	2
Blok generála A. Nikolajeva, Akademika S. Fjodorova	0,56	0	1
Ruský všennárodní svaz	0,37	0	2

Ruská socialistická strana	0,24	0	1
Všeruské společensko-politické hnutí Duchovní dědictví	0,10	0	1
Nezávislí kandidáti			105
Proti všem	3,30		

Tabulka č. 7: Výsledky voleb do Státní dumy 2003 (subjekty, které získaly poslanceké mandáty)

Název subjektu	Procenta v poměrné části	Mandáty v poměrné části	Mandáty ve většinové části
Jednotné Rusko	37,57	120	103
KPRF	12,61	40	12
LDPR	11,45	36	0
Vlast	9,02	29	8
Jabloko	4,30	0	4
SPS	3,97	0	3
APR	3,64	0	
Ruská strana důchodců a Strana sociální spravedlnosti	3,09	0	
Strana Obrození Ruska – Ruská strana života	1,88	0	
Lidová strana RF	1,18	0	17
Jednota	1,17	0	
Nový kurs – Automobilové Rusko	0,84	0	
Za svatou Rus	0,49	0	
Ruská ekologická strana „Zelení“	0,42	0	
Rozvoj podnikání	0,35	0	
Velké Rusko – Eurasijský svaz	0,28	0	
Skuteční patrioti Ruska	0,25	0	
Strana míru a jednoty	0,25	0	
Sjednocená ruská strana „Rus“	0,24	0	
Demokratická strana Ruska	0,22	0	
Ruská konstitučně-demokratická strana	0,19	0	
Strana SLON	0,18	0	
Národně-republikánská strana Ruska	0,13	0	
Nezávislí kandidáti			67
Proti všem	4,70		